

Pavel Barkouski

O próbach stworzenia narodowego uniwersytetu na Białorusi i w emigracji w latach 2000-2024

Abstrakt

Artykuł przedstawia syntetyczny przegląd i analizę inicjatyw edukacyjnych, które pojawiły się na Białorusi w pierwszych dekadach XXI w. i miały na celu rewizję oraz zaproponowanie alternatywnych modeli szkolnictwa wyższego. Inicjatywy te dążyły do wprowadzenia innowacyjnych elementów do białoruskiej przestrzeni edukacyjnej, czyniąc projekt uniwersytecki bardziej globalnym, przy jednoczesnym zachowaniu silnego narodowego ukierunkowania. W tekście omówiono zarówno sukcesy, jak i niepowodzenia na tej drodze, a także opisano próbę stworzenia nowego projektu narodowego uniwersytetu dla Białorusi na emigracji, z zamiarem jego przyszłego przeniesienia do wolnej i demokratycznej Białorusi. Głównym pytaniem badawczym było to, w jakim stopniu istniejące inicjatywy uniwersyteckie, jak również wcześniej realizowane projekty, odpowiadają statusowi uniwersytetu narodowego. Podjęto także próbę analizy nowego projektu Białoruskiego Uniwersytetu Badawczego im. Astafieja Wałoviča jako inicjatywy pretendującej obecnie do tej roli.

Słowa kluczowe: uniwersytet, naród, edukacja, Białoruś, Białoruski Uniwersytet Badawczy im. Astafieja Wałoviča

Artykuł ten opiera się na metodologii analizy historycznej i porównawczej przy ocenie wcześniejszych oraz istniejących projektów, które mogły lub mogą pretendować do roli narodowego uniwersytetu białoruskiego, z punktu widzenia ich zgodności z podstawowymi kryteriami przynależności do projektów o charakterze „narodowym”, a także zgodności ich misji i zadań z ogólnymi normami i ideałami działalności uniwersyteckiej. Przez „narodowy” w niniejszym kontekście rozumie się zgodność działalności inicjatywy lub instytucji oraz jej celów z kluczowymi interesami racji stanu narodu białoruskiego – rozwoju jego tożsamości,

języka, kultury – jako głównej intencji badawczego i edukacyjnego projektu uniwersytetu, zgodnie z misją tworzenia narodów, jaką od czasów nowożytnych realizowały uniwersytety. Wychodząc z ogólnego rozumienia podstawowych kierunków działalności uniwersytetów, zapisanych w aktach normatywnych, takich jak statuty uniwersytetów oraz europejskie i międzynarodowe deklaracje (np. Wielka Karta Uniwersytetów Europejskich¹), analizowano działalność i misję omawianych inicjatyw oraz możliwość ich kwalifikacji jako projektów uniwersyteckich lub proto-uniwersyteckich.

Na Białorusi przez długi czas uważano, że funkcję uniwersytetu narodowego jako głównej instytucji naukowej i edukacyjnej kraju z pełnym prawem pełni Białoruski Uniwersytet Państwowy (BUP). Założony jeszcze w 1921 r. i oferujący niemal pełne spektrum specjalności i dyscyplin naukowych, mający (według danych na 2024 r.) 16 wydziałów, 11 instytutów, ok. 180 katedr naukowych, ponad 24 tys. studentów i ok. 7,5 tys. członków personelu naukowego i technicznego², a także notowany w szeregu światowych rankingów uniwersyteckich³, miałby – jak się wydaje – pełne prawo nadal być uważany za flagową instytucję białoruskiej edukacji i nauki, gdyby nie kilka okoliczności.

Po pierwsze, główny uniwersytet narodowy już od dawna nie realizował swojej istotnej misji – rozwoju edukacji narodowej i nauki w języku narodu tytularnego. Tak, w latach 20. XX w. BUP mógł sobie pozwolić na eksperymenty językowe⁴ – prowadzenie zajęć po białorusku, a nawet wykładanie dyscyplin w językach urzędowych BSRR, w tym w jidysz⁵. Co więcej, do szerszego stoso-

¹ Zob. np. Wielka Karta Uniwersytetów Europejskich, [https://puls.edu.pl/sites/default/files/dokumenty/Załącznik nr 5 i 6 do Statutu UPP.pdf](https://puls.edu.pl/sites/default/files/dokumenty/Załącznik_nr_5_i_6_do_Statutu_UPP.pdf) (30 III 2025).

² *Belarusian State Univeristy. Informational brochure* [2024], s. 6, 8, [https://ums.bsu.by/images/brochure/BSU\(eng\).pdf](https://ums.bsu.by/images/brochure/BSU(eng).pdf) (30 III 2025).

³ *Ibidem*. Prawda, obecność Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego (BUP) w światowych rankingach nie jest czynnikiem szczególnie stabilnym, ponieważ jego pozycje mogą się znacząco zmieniać w czasie. Np. według danych The Center for World University Rankings (CWUR) pozycja BUP w latach 2020-2024 spadła z 71,6 pkt (miejsce 798) do 70,7 pkt (miejsce 975). Zob.: World University Rankings 2020-21, <http://cwur.org/2020-21.php> (30 III 2025); Global 2000 List by The Center for World University Rankings. 2024 Edition, <https://cwur.org/2024.php> (30 III 2025).

⁴ O intensywnej polityce białorusenizacji na BUP, w ramach której dosłownie w ciągu czterech lat (1923-1927) odsetek wykładowców znających język białoruski i używających go podczas zajęć wzrósł z 13,5% do 57,8% (na Wydziale Pedagogicznym, ale na Wydziale Medycznym jednak odsetek był niższy). Zob.: A. Маркава, *Шлях да савецкай нацыі. Палітыка беларусізацыі (1924-1929)*, Мінск 2016, s. 120-131. Na język białoruski przechodziło z wykładem nawet kilku wykładowców niebiałoruskiego pochodzenia, którzy od dawna pracowali na uniwersytecie i sympatyzowali z procesem białorusenizacji. Zob. np.: Л. Лыч, *Міжваенная беларусізацыя і яе ўракі*, Мінск 2014, s. 60-65.

⁵ *Ibidem*, s. 67. Szczegółowe informacje na temat polityki językowej w BSRR w latach 20. XX w. można również prześledzić przez pryzmat dokumentów archiwalnych: *Беларусізацыя: 1920-я гады: Дакументы і матэрыялы*, рэд. Р. Платонаў, У. Коршук, Мінск 2001.

wania języka narodowego, także w dokumentacji i administracji, wzywał białoruskich urzędników pierwszy rektor uczelni, nawiasem mówiąc, nie-Białorusin z pochodzenia, Uladzimir Pičeta, w broszurze „Język białoruski jako czynnik narodowo-kulturowy”⁶. Ale późniejsza, stopniowa, lecz nieuchronna rusyfikacja działalności naukowej i edukacyjnej doprowadziła do tego, że nauczanie w języku białoruskim stało się osobistym wyborem, a czasem nawet wyzwaniem dla wykładowców uniwersytetu⁷ i było tolerowane głównie na niektórych wydziałach i specjalnościach, nie mając szerokiej praktyki ani wsparcia⁸.

Biorąc pod uwagę, że począwszy od lat 2000 znacząco zwiększył się napływ zagranicznych studentów z Chin, Turkmenistanu, Rosji i innych krajów⁹, nauczanie w języku rosyjskim i angielskim ostatecznie zaczęło przekształcać się w językową normę uniwersytetu i surowy, choć nieformalny wymóg administracji na większości wydziałów¹⁰. W tym sensie BUP pozostawał uniwersytetem z dominującym językiem rosyjskim w nauczaniu i prowadzeniu badań naukowych na większości specjalności i kierunków, co samo w sobie problematyzuje jego narodowy charakter.

Po drugie, BUP, pomimo swojego centralnego miejsca w systemie krajowego szkolnictwa i nauki, jest spadkobiercą wielu wspólnych problemów krajowej

⁶ Л. Лыч, *op.cit.*, s. 33.

⁷ Zob. np. С. Станкевіч, *Русіфікацыя беларускай мовы ў БССР і супраціў русіфікацыйнаму працэсу*, Мінск 1994, s. 13-18.

⁸ Tak, np. w 2015 r., choć według słów ówczesnego ministra edukacji Białorusi Michaila Żuraukowa zainteresowanie językiem białoruskim rośnie: „Na przykład na Białoruskim Uniwersytecie Państwowym studenci nie tylko wydziałów filologicznych i historycznych starają się mówić w języku ojczystym, ale także studenci kierunków technicznych. A wykładowcy z kolei podkreślają, że chętnie słuchają odpowiedzi studentów w języku białoruskim”. Ale sam minister nie był gotów na pomysł całkowitego przejścia na nauczanie w szkołach i uczelniach wyższych kraju w języku białoruskim: „Do tego pomysłu podchodzę bardzo ostrożnie. Większość ludzi w naszym kraju to osoby posługujące się językiem rosyjskim”. Zob.: *Міністр адукацыі: гісторыю Беларусі трэба выкладаць на беларускай мове* [14 IV 2015], <https://bel.sputnik.by/20150317/1014351148.html> (30 III 2025). Jednak w rzeczywistości edukację całkowicie w języku białoruskim na BUP oferuje obecnie chyba tylko program nauczania na kierunku „język białoruski i literatura” na Wydziale Filologicznym, podczas gdy nawet na Wydziale Historycznym nauka w wielu przedmiotach odbywa się już po rosyjsku.

⁹ Zob. np. dane z 2020 r., gdzie w porównaniu do 2001 r., kiedy na BUP studiowało tylko 197 studentów zagranicznych, w 2020 r. ich liczba miała wynosić już ponad 3 tys. osób (niemal jedna ósma ogólnej liczby studentów). Wśród nich dominowali przybysze z Chin – 1516 osób, Turkmenistanu – 791 osób, Federacji Rosyjskiej – 92 osoby (choć liczba ta może być wyższa ze względu na uproszczoną procedurę przyjęcia), a obywatele krajów UE, w tym Polski, było tylko nieco ponad dziesięć. Źródło: *Праз мяжу — у БДУ* [16 X 2020], <https://zviazda.by/be/news/20201016/1602857232-praz-myazhu-u-bdu> (30 III 2025).

¹⁰ Prawie wszyscy zagraniczni studenci na Białorusi uczą się głównie w języku rosyjskim lub angielskim. Plany znaczącego rozszerzenia edukacji w języku angielskim można znaleźć tutaj: *Адукацыя — на експарт* [22 IV 2013], <https://zviazda.by/be/news/20130422/1366653412-адукцыя-на-экспарт> (30 III 2025).

izolacji od międzynarodowych trendów w edukacji, niekonsekwencji i regresywności przeprowadzonych reform, orientacji na rosyjską przestrzeń edukacyjną i naukową w większym stopniu niż na globalną¹¹. Tak, pomimo istnienia wspólnych międzynarodowych programów, centrów badawczych, laboratoriów itd., zakres międzynarodowej współpracy BUP z krajami UE i USA nie osiągnął poziomu partnerskich i naukowych kontaktów w ramach tzw. Państwa Związkowego Rosji i Białorusi i krajów Wspólnoty Niepodległych Państw, obecnie międzynarodowa współpraca jeszcze bardziej skoncentrowana jest na współdziałaniu z ośrodkami naukowymi Chin, Rosji¹².

Orientacja na przestarzałe modele edukacyjne, dość niski poziom integracji z globalnymi systemami edukacyjnymi i naukowymi (Proces Boloński, Scopus itd.), stosowanie uproszczonej bazy technologicznej, dominacja języka rosyjskiego w publikacjach naukowych i procesie dydaktycznym pozostawiała BUP na poziomie peryferyjnego postradzieckiego uniwersytetu i nie dawały mu technologicznych przewag, aby osiągnąć wysoki międzynarodowy status i uznanie jako projekt narodowy. Sam BUP na poziomie administracyjnym uznaje za uniwersytet trzeciej generacji: „BUP skutecznie realizuje koncepcję Uniwersytetu 3.0 B.R. Clarka, zachęcając do współpracy między wydziałami, instytutami badawczymi i przedsiębiorstwami. Takie zorientowane na praktykę formy kształcenia i kompleksowe profile intensywnie badawcze są realizowane w klastrach badawczo-edukacyjnych i przemysłowych”¹³. To wygląda dość archaicznie w kontekście już aktywnie wdrażanych modeli uniwersytetów czwartej generacji¹⁴, których aktywne dyskusje miały miejsce nawet na Białorusi w latach 2019-2021¹⁵, ale sama logika uniwersytetów trzeciej generacji jako modelu zorientowanego na potrzeby biznesu i przedsiębiorstw wpisuje się w rozumienie misji uniwersytetu przez białoruskie państwo – być dostawcą wykwalifikowanych kadr dla sektora rzeczywistego i bazą do prowadzenia badań zorientowanych na praktykę.

¹¹ Zob. kompleksowy przegląd problemu: P. Сапежынскі, *Што з адукацыяй у Беларусі? Ізалежыця, мілітарызацыя, ідэалагізацыя і „непазбежная сінхранізацыя” з Расіяй* [10 XI 2023], <https://budzma.org/news/shto-z-dukatsyyay-u-belarusi.html> (30 III 2025).

¹² Przykładowo informacje na temat nawiązanych w ostatnich latach kontaktów międzynarodowych i porozumień BUP można znaleźć tutaj: *International contacts selected period*, <https://bsu.by/en/news/international-contacts-s> (30 III 2025).

¹³ Zob. *University 3.0*, <https://bsu.by/en/university-3-0.php> (30 III 2025).

¹⁴ Zob. np. A. Subic, *University 4.0: A Vision for the Future of Higher Education* [13 I 2025], <https://www.hepi.ac.uk/2025/01/13/university-4-0-a-vision-for-the-future-of-higher-education/> (30 III 2025).

¹⁵ Por. Т. Максімава, Е. Богданова, Г. Броўка, *Исследование изменения роли ведущих университетов в национальной инновационной экосистеме при переходе к модели „Университет 4.0”*, „Наука и Техника” 2020, № 19(3), s. 258-266; И.А. Барсук, *Трансформация высшего образования в Республике Беларусь в контексте перехода к модели „университет 4.0”*, [w:] *Перспективы белорусско-китайского диалога в условиях глобальной нестабильности*, Минск 2021, s. 37-45.

Wydarzenia 2020 r. doprowadziły do jeszcze większej degradacji systemu: wprowadzenie systemu ideologicznej kontroli (specjalny prorektor ds. bezpieczeństwa, szefowie ds. bezpieczeństwa na wydziałach i innych jednostkach)¹⁶, zwolnienia setek, jeśli nie tysięcy profesjonalistów z powodu ideologicznych różnic, zniszczenie całych katedr i kierunków naukowych, polityczne prześladowanie studentów i ich wypychanie z uczelni¹⁷. Doprowadziło to do pogorszenia stosunków z zagranicznymi partnerami, co później przerodziło się w znaczną izolację naukowych i akademickich kontaktów BUP po rozpoczęciu rosyjskiej wojny przeciwko Ukrainie w 2022 r. (Białoruś jako państwo została ukarana za wspólną agresję z Rosją, co pociągnęło za sobą również sankcje wobec instytucji państwowych): anulowanie lub czasowe zawieszenie umów partnerskich z uniwersytetami europejskimi, wykluczenie z programów wymiany akademickiej itd.¹⁸, a także symetryczne środki ze strony kierownictwa BUP dotyczące ograniczenia udziału w międzynarodowych wydarzeniach naukowych w „nieprzyjaznych” krajach bez zgody administracji.

Zresztą problemy degradacji białoruskiego systemu edukacji państwowej i brak odpowiedzi na zasadnicze wyzwania współczesności prowadziły do tego, że problem „przekształcenia” projektu narodowego uniwersytetu był przedmiotem dyskusji różnych grup białoruskich akademików i badaczy. Wśród najbardziej znanych prób realizacji można wymienić następujące:

Tak, w 2009 r., jeśli liczyć pierwsze seminaria przygotowawcze i letnie szkoły poświęcone dyskusji nad koncepcją instytucji, wystartował w Mińsku projekt

¹⁶ Zob. np. „*Па асабістым указанні не ўзялі на працу*”. Чым займаюцца ў беларускіх ВНУ прарэктары па бяспецы і пры чым тут КДБ [17 I 2024], <https://nashaniva.com/334324> (30 III 2025).

¹⁷ Por. *Belarus: University students expelled from universities and imprisoned for peaceful protest* [21 V 2021], <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/05/belarus-university-students-expelled-from-universities-and-imprisoned-for-peaceful-protest-2/> (30 III 2025); *Here's how many people at BSU were expelled and fired for politics in 2020-2023* [4 VI 2024], <https://euroradio.fm/en/heres-how-many-people-bsu-were-expelled-and-fired-politics-2020-2023> (30 III 2025); S. Gordeeva, *How Lukashenko repressed Belarusian scientists who advocated new elections* [1 VIII 2021], <https://news.house/42353> (30 III 2025). Szczegółowy raport *Science at Risk: J. Mierau, H. Vasilevich, M. Rohava, V. Navumau, Academic Freedom in Belarus: State Repression and its Consequences at Home and Abroad [December 2024]*, https://science-at-risk.org/wp-content/uploads/2024/12/Report_Belarus_2024_print2.pdf (30 III 2025).

¹⁸ Por. *Commission suspends cross-border cooperation and transnational cooperation with Russia and Belarus* [4 III 2022], https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2022/03/03-04-2022-commission-suspends-cross-border-cooperation-and-transnational-cooperation-with-russia-and-belarus (30 III 2025); *Statement of the BFUG on Consequences of the Russian Federation Invasion of Ukraine* [11 III 2022], <https://ehea.info/page-adoption-of-the-statement> (30 III 2025); *UŁ do odwołania zawieszania współpracy z Rosją i Białorusią* [14 III 2022], <https://www.uni.lodz.pl/aktualnosc/szczegoly/uniwerytet-lodzki-do-odwolania-zawieszania-wspolprace-z-rosja-i-bialorusia> (30 III 2025).

Latającego Uniwersytetu (LU)¹⁹, który otrzymał swoją nazwę na cześć znanych latających uniwersytetów, które działały w Polsce podczas rosyjskiej okupacji (1885-1905) i w okresie socjalistycznym jako podziemne projekty uniwersyteckie, wspierane przez znanych uczestników ruchu „Solidarność” i funkcjonujące głównie w ramach Towarzystwa Kursów Naukowych (1977-1981)²⁰. Na bazie białoruskiego modelu LU oparto zasadę reformowania podejścia do budowy uniwersytetu przede wszystkim jako centrum koncentracji myślenia i procesów akceleracyjnych transformacji społeczeństwa.

W ciągu swojej stabilnej działalności od 2009 do 2020 r. projekt LU zrzeszał wokół siebie grupę naukowców i wykładowców (ok. 30 osób) z zakresu metodologii, filozofii, nauk społecznych i politycznych, historii oraz kulturologii. Projekt funkcjonował w warunkach ograniczonej autonomii jako inicjatywa nieformalnej edukacji i oferował swoim słuchaczom zarówno kompleksowe moduły nauczania, jak i pojedyncze kursy, udział w letnich szkołach i specjalnych sesjach projektowych. Cechą charakterystyczną LU jako projektu z ambicjami zmiany narodowego modelu edukacji i badań był nacisk na trwałe angażowanie wszystkich uczestników projektu w refleksję nad zasadami i metodami własnej działalności w ramach „uniwersyteckiego seminarium”, przemyślenie zagranicznych i krajowych doświadczeń reform edukacyjnych i naukowych, stosowanie innowacyjnych metod nauczania.

Choć sam projekt nie miał możliwości zrealizowania ambicji stania się prototypem nowego narodowego uniwersytetu, to jednak traktował siebie jako „laboratorium” lub swoisty „humanistyczny zderzacz hadronów”, w ramach którego odbywały się poszukiwania zasadniczo innowacyjnego (nie tylko na poziomie regionalnym, ale i globalnym) projektu edukacyjno-badawczego. Wiele osiągnięć z okresu aktywnego funkcjonowania LU bez wątpienia zasługuje na badania i ewentualne kontynuowanie na nowych etapach, które próbują wdrożyć i dzisiaj, np. w ramach realizacji programu „Rezerwy kadrowej dla Nowej Białorusi”²¹.

¹⁹ Zob. np. *Лятучы ўніверсітэт* [13 IX 2013], <https://budzma.org/event/lyatuchy-universitet> (30 III 2025); *Лятучы ўніверсітэт стварыў дыстанцыйны курс пра расстраляных паэтаў* [16 I 2020], <https://www.svaboda.org/a/30381608.html> (30 III 2025). Niestety, strona internetowa projektu i wiele materiałów zostało ukrytych ze względu na bezpieczeństwo byłych uczestników.

²⁰ Zob. np. R. Terlecki, *Uniwersytet Latający i Towarzystwo Kursów Naukowych. 1977-1981*, Kraków-Rzeszów 2000; M. Kunicki-Goldfinger, *U źródeł Uniwersytetu Latającego i Towarzystwa Kursów Naukowych*, „Wolność i Solidarność” 2017, nr 10, s. 6-28; B.J. Falk, *The Dilemmas of Dissidence in East-Central Europe: Citizen Intellectuals and Philosopher Kings*, Budapest-New York 2003, s. 42.

²¹ Więcej informacji na temat projektu „Rezerwa kadrowa dla nowej Białorusi” można znaleźć na stronie <https://pr-belarus.org/pl/> (30 III 2025).

Następną znaczącą inicjatywą, która pretendowała do roli projektu narodowego, a nawet twórczego w obecnym etapie, można uznać białoruski Uniwersytet im. Niła Hilieviča (Niła Hilewicza)²², zarejestrowany w 2018 r. z inicjatywy posłanki Izby Reprezentantów Zgromadzenia Narodowego Białorusi i wiceprzewodniczącej Towarzystwa Języka Białoruskiego Alieny Anisim²³. Jednakże w okresie swojej działalności w latach 2018-2021 uniwersytet nie zdołał rozwinąć się w pełnoprawny projekt naukowo-dydaktyczny, ograniczając się do kursów przygotowawczych i działalności wydawniczej. Niemniej jednak, pozycjonując siebie jako „pierwszy uniwersytet w języku białoruskim”, projekt ten podkreślał znaczenie i jednocześnie brak takiej możliwości na Białorusi – posiadanie edukacji w języku narodowym jako zasadniczy element zachowania i rozwoju tożsamości narodowej. Niestety, projekt ten musiał zostać wstrzymany z powodów politycznych²⁴, chociaż jego działalność w nadzwyczaj niesprzyjającym środowisku oficjalnej białoruskiej przestrzeni akademickiej nie pozwalała mu osiągnąć założonych celów.

Jeśli chodzi o projekty białoruskich uniwersytetów za granicą, które próbowały stworzyć alternatywę wobec oficjalnych instytucji państwowych, zwłaszcza po 2020 r., to wśród nich należy wyróżnić takie inicjatywy, jak „Białoruska Akademia” prof. Sviatlany Kuł-Siałwierstavy od 2020 r.²⁵, a także Wolny Uniwersytet Białoruski (WUB) pod przewodnictwem kanclerza Alaksandra Milinkiewicza, działający od 2017 r.²⁶. Aby zintegrować się z europejską przestrzenią akademicką i uzyskać odpowiedni status, zmuszone były one stać się administracyjną częścią polskich uniwersytetów, chociaż przy zachowaniu zauważalnej autonomii swoich modułów edukacyjnych (możliwość prowadzenia zajęć w języku białoruskim i rosyjskim, posiadanie specyficznego programu nauczania). Projekt „Białoruskiej

²² Zob.: „Нацыянальны ўніверсітэт у XXI стагоддзі”: навуковая грамадскасць абмяркоўвае стварэнне беларускага ўніверсітэта [25 XI 2017], <https://www.svaboda.org/a/al-baruthenia/28876415.html> (30 III 2025).

²³ У Беларусі юрыдычна зарэгістраваны Нацыянальны ўніверсітэт імя Гілевіча. Відэа [27 III 2018], <https://euroradio.fm/u-belarusi-yurydychna-zaregistravany-nacyuanalny-universitet-imya-nila-gilevicha> (30 III 2025).

²⁴ Por. A. Anisim, „Ліквідавалі без усялякіх судаў...” [8 I 2022], <https://budzma.org/news/anisim-likvidavali.htm> (30 III 2025); A. Трусаў, *Наступны прэзідэнт Беларусі будзе беларускамоўным, я ў гэтым не сумняваюся* [14 IV 2023], <https://budzma.org/news/prezident-belaruskamouny.html> (30 III 2025).

²⁵ Zob. np. „Беларуская акадэмія” дапамагае рэпрэсаваным вучоным, выкладчыкам, студэнтам і аспірантам [25 VIII 2022], <https://www.polskieradio.pl/396/7811/artykul/3025637> (30 III 2025); P. Ганчарэнка, *Святлана Куль-Сяльверстава: „У Беларусі як наветра патрэбныя добрыя адміністратары”* [22 IV 2022], <https://mostmedia.io/2022/04/22/belaruskaja-akademija/> (30 III 2025).

²⁶ *Wolny Uniwersytet Białoruski* [17 XI 2020], <https://studium.uw.edu.pl/wolny-uniwersytet-bialoruski/wolny-uniwersytet-bialoruski/> (30 III 2025).

Akademii” realizowany jest na bazie Wyższej Szkoły Kadr Menedżerskich w Kolinie i funkcjonuje jako jej filia w Białymstoku²⁷. Jednocześnie WUB funkcjonuje od 2024 r. jako projekt pod auspicjami Uniwersytetu Wrocławskiego²⁸.

Swoją misję WUB definiuje następująco: „Opierając się na europejskim doświadczeniu i wykorzystując cyfrowe technologie edukacyjne (‘EdTech’), dajemy Białorusinom na całym świecie możliwość zdobywania nowoczesnej wiedzy i rozwijania zaawansowanych kompetencji zawodowych dla uczestnictwa w przyszłej reformie społeczeństwa białoruskiego”²⁹. W wywiadzie z 2022 r. koordynatorka programu prof. Sviatlana Kuł-Siałvierstava zaznaczyła, że „Białoruska Akademia to przede wszystkim zrzeszenie wykładowców. To nie jest osobny uniwersytet ani program, lecz platforma pośrednicząca między studentami a uczelniami w Polsce i na Litwie. W Akademii pracuje wielu wykładowców – dokładnej liczby nie ma, bo jedni przychodzą, inni odchodzą”³⁰. Hasłem promocyjnym projektu jest „Europejska edukacja w języku ojczystym” dla Białorusinów, co pośrednio wskazuje na główną misję tej inicjatywy.

Działalność tych instytucji regulowana jest głównie przez odpowiednie przepisy prawa Rzeczypospolitej Polskiej oraz statutowe dokumenty uniwersytetów i szkół wyższych, do których są przypisane. Okoliczność ta nie pozwala im w pełni ubiegać się o status narodowego uniwersytetu, nawet dla Białorusinów na emigracji – przede wszystkim z powodów formalnych. Mimo to należy podkreślić ich sukcesy w zaangażowaniu obywateli Białorusi w nowe kursy i specjalizacje, które nie są dostępne w białoruskich instytucjach edukacyjnych w kraju, jak również większe wykorzystanie języka narodowego w procesie nauczania. Głównym celem ich działalności jest jednak raczej promocja europejskiej wiedzy w edukacji obywateli Białorusi i tworzenie kadry reformatorów dla przyszłości.

Projekt Europejskiego Uniwersytetu Humanistycznego (EUH), który do 2004 r. rozwijał się na Białorusi, ale z powodów politycznych został zmuszony do przeprowadzki i faktycznego restartu w litewskiej przestrzeni akademickiej, miał za swoją misję „tworzenie i rozpowszechnianie społecznie odpowiedzialnej i krytycznej wiedzy w naukach społecznych i humanistycznych, zapewnienie wysokiej jakości edukacji poprzez integrację programów nauczania z projektami badawczymi, twórczymi i aplikacyjnymi” jako pewien horyzont poszukiwania nowej kultury uniwersyteckiej dla Białorusi. Obecnie pozycjonuje się raczej jako

²⁷ Informacje na oficjalnej stronie projektu na Facebooku: <https://www.facebook.com/belarusianacademy/> (30 III 2025). Również na stronie internetowej uczelni, <https://www.wskm.edu.pl/беларуская-акадэмія> (30 III 2025).

²⁸ Zob. *Projekt „Wolny Uniwersytet Białoruski” na UW*, <https://uwr.edu.pl/projekt-wolny-uniwersytet-bialoruski-na-uwr/> (30 III 2025).

²⁹ Por. *Місія і мэты. Бачанне будучыні*, <https://volny-uni.eu/vision-and-mission> (30 III 2025).

³⁰ P. Ганчарэнка, *op.cit.*

uniwersytet skoncentrowany na studentach, wspierający rozwój społeczeństwa obywatelskiego poprzez nauki humanistyczne i sztuki wyzwolone, skierowany do studentów z Białorusi i regionu, oferujący im doświadczenie międzynarodowe i wysoką jakość nauczania. Uniwersytet ukierunkowany jest na obywatelsko zaangażowanych studentów z Europy Wschodniej, wyróżniających się przywiązaniem do wartości europejskich i sztuk wyzwolonych, bogatym życiem kampusowym i siecią absolwentów³¹.

Niestety, ze względu na wewnętrzne kryzysy, EUH w praktyce oddalił się od utrzymania wartości wolności akademickiej³², a swoje związki z Białorusią zachowuje raczej w sposób nominalny, ponieważ nacisk na regionalny charakter programów nauczania i badań, a także małe wykorzystanie języka białoruskiego w nauczaniu i badaniach nie czynią go wyraźnie zorientowaną narodowo instytucją³³. Niemniej jednak daje on dobry przykład białoruskiego projektu akademickiego, który istnieje niezależnie od wsparcia państwowego i opiera się na misji promowania europejskiego modelu edukacji.

Kolejną interesującą inicjatywą z ambicją stworzenia innowacyjnego środowiska na wzór uniwersytecki był ECLAB (European College of Liberal Arts in Belarus), który funkcjonował w latach 2017-2021 w Mińsku³⁴. Model ten opierał się

³¹ Por. *About*, <https://en.ehu.lt/about/> (30 III 2025).

³² Por. *Адкрыты ліст выкладчыкаў Дэпартамента палітычных навук ЕГУ* [1 X 2009], <https://nashaniva.com/?c=ar&i=30075> (30 III 2025); *Conflict between EHU Senate and Administration: How to Find a Peaceful Solution* [14 II 2014], <https://belarusdigest.com/story/conflict-between-ehu-senate-and-administration-how-to-find-a-peaceful-solution/> (30 III 2025); *EHU crisis affects students* [28 V 2014], <https://euroradio.fm/en/ehu-crisis-affects-students> (30 III 2025); *The Nordic Council of Ministers is bringing its support for the European Humanities University in Lithuania to an end, the ministers for Nordic co-operation decided on 10 May 2016*, <https://www.norden.org/en/news/support-european-humanities-university-end> (30 III 2025).

³³ Zob. np. D. Ackles, *European Humanities University: To Be Belarusian or Not To Be* [22 XII 2014], <https://belarusdigest.com/story/european-humanities-university-to-be-belarusian-or-not-to-be/> (30 III 2025); *57 дзеячоў грамадства і культуры заклікалі стварыць Нацыянальны ўніверсітэт у дадатак да ЕГУ* [4 V 2015], <https://nashaniva.com/?c=ar&i=148869> (30 III 2025). Należy zauważyć, że trwająca krytyka niedostatecznego ukierunkowania projektu na kwestie białoruskie jest konfrontowana z okresowymi oświadczeniami kierownictwa uniwersytetu, które – posługując się formalnymi kryteriami, takimi jak liczba wykładowców i studentów z Białorusi, obecność publikacji w języku białoruskim i innymi przykładami – stara się udowodnić jego znaczenie właśnie dla białoruskiej przestrzeni edukacyjnej i jego misję, której celem jest budowanie społeczeństwa obywatelskiego. Zob. np. *The European Humanities University Responds* [3 VII 2013], <https://belarusdigest.com/story/the-european-humanities-university-responds/> (30 III 2025).

³⁴ *Прэзентацыя Еўрапейскага каледжа Liberal Arts 2017-2018 у Беларусі* [22 VIII 2017], <https://makeout.space/2017/08/22/prezentaciya-evropeyskogo-kolledzha-liberal-arts-2017-2018-v-belarusi.html> (30 III 2025).

na globalnej idei edukacji w ramach programu „liberal arts”, który miał na celu tchnąć nowe życie w rozwój współczesnych nauk społecznych i humanistycznych. W odróżnieniu od formalnej edukacji na Białorusi, oferował indywidualny plan akademicki, łączący szeroki wybór dyscyplin z pogłębionym studiowaniem wybranych kierunków³⁵. Kolegium zapewniało twórcze środowisko na zajęciach, swobodną intelektualną interakcję między studentami a wykładowcami, brak hierarchii i „jedynie słusznego” punktu widzenia, a także rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia³⁶.

Niemniej jednak projekt ten, podobnie jak znacznie wcześniejszy projekt Białoruskiego Kolegium (BK), którego początki sięgają 1997 r., mógł się rozwijać raczej jako (nie)akademicki eksperyment w dziedzinie edukacji nieformalnej lub podyplomowej, ale nie był w stanie przekształcić się w pełnoprawny alternatywny model uniwersytetu. Dziś to samo BK, które rozwijało się w kierunku tworzenia specjalnych modeli szkół³⁷ – interdyscyplinarnych programów edukacyjnych z koncentracją na jednym z kierunków współczesnej wiedzy – funkcjonuje jako projekt międzynarodowy i jest afiliowane przy Bibliotece im. F. Skaryny w Londynie. Niemniej działa głównie jako nieformalna inicjatywa edukacyjna, skoncentrowana ostatnio na organizowaniu publicznych spotkań intelektualnych i prowadzeniu krótkoterminowych kursów dla słuchaczy³⁸.

Okresowo w dyskusjach przedstawicieli inicjatyw edukacyjnych pojawiała się idea stworzenia pewnego „konsorcjum” projektów akademickich i uformowania na ich bazie wirtualnego uniwersytetu „Albaruthenia”, który łączyłby w sobie syntetyczne podejście do wykorzystania formalnych i nieformalnych modeli edukacyjnych oraz miałyby narodowo zorientowany charakter. Koncepcja ta była szczególnie obecna na Białorusi pod koniec drugiej dekady XXI w., jednak, niestety, nie zachowały się jej ślady w przestrzeni publicznej; funkcjonuje jedynie we wspomnieniach uczestników tych procesów, nieudostępnianych publicznie.

Na tle tego stosunkowo bogatego kontekstu i okoliczności rozwija się obecnie nowy projekt narodowego Białoruskiego Uniwersytetu Badawczego (BUB)³⁹.

³⁵ *European College of Liberal Arts in Belarus (ECLAB)*, <https://about-history.info/en/organizations/34-european-college-of-liberal-arts-in-belarus-eclab/> (30 III 2025).

³⁶ Por. Н. Карэлькіна, В. Шпарара, *Навошта патрэбныя філосафы? Хто ідзе на нефармальную адукацыю? І чым беларускія студэнты адрозніваюцца ад „заходніх”?*, [4 III 2019], <https://34mag.net/post/volga-shparaga> (30 III 2025).

³⁷ Zob. пр. В. Акудовіч, *„Дзіўна, што яшчэ даволі шмат маладых людзей абіраюць сабе за прафесію гуманістыку”* [24 I 2017], <https://belcollegium.com/valyancin-akudovich-dziuna-shto-yashche-davoli-shmat-maladyx-lyudzej-abirayuc-sabe-za-prafesiyu-gumanistyku/> (30 III 2025).

³⁸ Więcej informacji na temat inicjatywy można znaleźć na stronie internetowej: <https://belcollegium.com/pran-as/> (30 III 2025).

³⁹ Więcej szczegółów na temat projektu Białoruskiego Uniwersytetu Badawczego można znaleźć na stronie internetowej: <https://valovic.university/> (29 VIII 2025) oraz w mediach spo-

Jego założenie przez grupę inicjatywną białoruskich badaczy i wykładowców akademickich było zainspirowane następującą refleksją: zrównoważony rozwój każdej wspólnoty narodowej w dużym stopniu zależy od krytycznego myślenia, nowoczesnych badań naukowych i szkolnictwa wyższego. Obecnie Białorusini w wielu obszarach życia społecznego – w tym w organizacjach politycznych, środowiskach naukowych, organizacjach społeczeństwa obywatelskiego i biznesie – wyrażają silną potrzebę istnienia uczelni wyższej, która w pełni odpowiadałaby ich narodowym interesom.

Misją BUB im. Astafieja Valoviča jest stworzenie przestrzeni dla wolnej myśli, opartej na zasadach wolności akademickiej i wartościach europejskich, wzmacnianie białoruskiej tożsamości i tradycji multikulturalizmu, orientacja na wolny i demokratyczny rozwój społeczeństwa białoruskiego oraz maksymalne wykorzystanie jego potencjału akademickiego, intelektualnego i kulturowego⁴⁰.

Głównym rezultatem projektu będzie konsolidacja środowiska akademickiego i intelektualnego, instytucjonalizacja języka białoruskiego w badaniach naukowych i szkolnictwie wyższym, stworzenie centrum intelektualnego zdolnego do stymulowania innowacyjnych przekształceń systemu edukacji i społeczeństwa jako całości, promowanie wartości demokratycznych oraz rozwijanie dialogu międzykulturowego.

Uczelnia planuje funkcjonować jako uniwersytet z demokratycznym zarządzaniem, zapewniając równe prawa i możliwości uczestnictwa wszystkim zainteresowanym stronom, w tym studentom, absolwentom, wykładowcom, pracownikom oraz darczyńcom. Uniwersytet będzie nawiązywać bliską współpracę z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego i stowarzyszeniami biznesowymi. Rozwinięte w uczelni demokratyczne struktury i procedury mogą posłużyć jako model dla reform zarządzania systemem szkolnictwa wyższego na Białorusi. Uniwersytet planuje prowadzenie badań naukowych skoncentrowanych na tematach istotnych dla kraju, a także zapewni rozpowszechnianie swojej wiedzy w europejskiej i globalnej przestrzeni informacyjnej. Będzie dążył do wzmocnienia rozpoznawalności Białorusi i jej problemów w międzynarodowej społeczności akademickiej, naukowej i eksperckiej.

Programy doktoranckie i magisterskie będą oferowane w kilku dziedzinach naukowych, przy czym programy magisterskie postrzegane są jako podstawowa forma działalności edukacyjnej uniwersytetu na początkowym etapie. Perspektywiczne kierunki badań i nauczania w pierwszej fazie to: historia, filozofia, politologia i stosunki międzynarodowe, regionalistyka, język i literatura białoruska, socjologia, etnologia i antropologia, prawo międzynarodowe, teoria edukacji

łecznościowych: <https://www.facebook.com/profile.php?id=61579087290635> (29 VIII 2025); <https://www.instagram.com/valovic.university/> (29 VIII 2025).

⁴⁰ *Ibidem*.

i nauki kognitywne. Główny zespół przyszłych katedr będzie się składać z wysoko wykwalifikowanych białoruskich akademików, ale otworzy się również na wszystkich badaczy zajmujących się białorutenistyką⁴¹.

Struktura profesorsko-dydaktyczna uniwersytetu będzie efektywnie łączyć centra i wydziały tradycyjnie podporządkowane rektoratowi z (pół)autonomicznymi instytutami i kolegiami posiadającymi szeroką niezależność administracyjną i finansową. Początkowe finansowanie będzie pochodzić z grantów i filantropii. Na drugim etapie zostanie opracowany model biznesowy, zapewniający długoterminową stabilność finansową poprzez czesne, granty badawcze, darowizny oraz fundusz rozwoju. Uniwersytet zostanie zarejestrowany w jednym z krajów Unii Europejskiej, z zamiarem przyszłego przeniesienia się do narodowej przestrzeni edukacyjnej Białorusi.

* * *

Poszukiwanie narodowego modelu uniwersytetu dla Białorusi trwa już od wielu lat, a liczne inicjatywy i instytucje, które próbowały lub nadal próbują go zapoczątkować, są fundamentalnie istotne nie po to, by odseparować białoruską przestrzeń edukacyjną od reszty świata, lecz raczej po to, by ją zmodernizować i włączyć w globalne trendy oraz innowacyjne metodologie – przy jednoczesnym zachowaniu kontekstu narodowego i orientacji na wspieranie białoruskiej tożsamości. To właśnie było częścią misji uniwersytetów już od klasycznego okresu humboldtowskiego w ich rozwoju. Bez wątpienia można stwierdzić, że istniejące obecnie projekty uniwersyteckie lub inicjatywy, które w swojej nazwie odwołują się do podobnego określenia, z przyczyn formalnych lub jakościowych nie są w stanie pełnić funkcji narodowego uniwersytetu białoruskiego. Zwraca na siebie uwagę nowa inicjatywa utworzenia faktycznego białoruskiego narodowego uniwersytetu na emigracji – BUB im. Astafieja Wałoviča. Jednakże, pomimo ambitnych deklaracji dotyczących celów i zadań, kluczową kwestią pozostaje realność realizacji takiego projektu w polskiej przestrzeni akademickiej, a także zgodność przyszłej działalności zespołu projektowego z pierwotnie określoną misją i zadaniami, istotnymi dla rozwoju narodowej tożsamości oraz wartości społeczeństwa obywatelskiego Białorusi.

⁴¹ *Ibidem*.

Abstract

Pavel Barkouski

The Efforts to Create a National University in Belarus and in Exile, 2000-2024

This article offers a brief overview and analysis of the educational initiatives that emerged in Belarus during the early decades of the 21st century, which aimed to revise and propose alternative models of university education. These initiatives sought to bring an innovative component to the Belarusian educational space, making the university project more global while simultaneously maintaining a strong national orientation. The text reflects on the successes and failures along this path and describes the attempt to create a new national university project for Belarus abroad, with the goal of its future relocation to a free and democratic Belarus. The main question of the study was the extent to which existing university initiatives, as well as previously implemented projects, correspond to the status of a National university. An attempt is also made to analyze the new project of the Belarusian Research University named after Vałovič as one that claims the specified role at the current time.

Keywords: university, nation, education, Belarus, Vałovič Belarusian Research University

References

- 57 dzieiaczou hramadstva i kul'tury zaklikali stwaryc' Nacyjanał'ny uniwersitet u dadatak da JEHU, <https://nashaniva.com/?c=ar&i=148869>.
About, <https://en.ehu.lt/about/>.
- Ackles, D., *European Humanities University: To Be Belarusian or Not To Be*, <https://belarusdigest.com/story/european-humanities-university-to-be-belarusian-or-not-to-be/>.
- Adkryty list wykładczykau Departamienta palitycznych nawuk JEHU*, <https://nashaniva.com/?c=ar&i=30075>.
- Adukacyja — na ekspart*, <https://zviazda.by/be/news/20130422/1366653412-adukacyya-na-ekspart>.
- Academic Freedom in Belarus: State Repression and its Consequences at Home and Abroad*, ed. J. Mierau.

- Akudovič, W., „Dziuna, szto jaszczce dawoli szmat maladych ludziej abirajuc' sabie za prafiesiju humanistyku.”
- Anisim, A., „Likwidawali biez usialakich sudou...”, <https://budzma.org/news/anim-sim-likvidavali.html>.
- Barsuk, I.A., *Transformatsiya vysshego obrazovaniya v Respublike Belarus' v kontekste perekhoda k modeli „universitet 4.0”*, [in:] *Perspektivy belorussko-kitayskogo dialoga v usloviyakh global'noy nestabil'nosti: sbornik nauchnykh statey i materialov XV Mezhdunarodnogo mezhdistsiplinarnogo nauchno-teoreticheskogo seminaru „Innovatsionnyye strategii v sovremennoy sotsial'noy filosofii” (7-8 XII 2021, Minsk)*, Minsk 2021, <https://www.elib.bsu.by/bitstream/123456789/274851/1/37-45.pdf>.
- Belarus: University students expelled from universities and imprisoned for peaceful protest*, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/05/belarus-university-students-expelled-from-universities-and-imprisoned-for-peaceful-protest-2/>.
- Belarusian State University. Informational brochure*, 2024, [https://ums.bsu.by/images/brochure/BSU\(eng\).pdf](https://ums.bsu.by/images/brochure/BSU(eng).pdf).
- Bielaruszacyja: 1920-ja hady: Dakumienty i materyjaly*, eds. R. Platonaŭ, U. Koršuk, Minsk 2001.
- „*Bielaruskaja-akademija*” *dapamahaje represirawanym wuczonym-wykladczykam-studentam aspirantom*, <https://www.polskieradio.pl/396/7811/artykul/3025637>.
- Commission suspends cross-border cooperation and transnational cooperation with Russia and Belarus*, https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2022/03/03-04-2022-commission-suspends-cross-border-cooperation-and-transnational-cooperation-with-russia-and-belarus.
- Conflict between EHU Senate and Administration: How to Find a Peaceful Solution*, <https://belarusdigest.com/story/conflict-between-ehu-senate-and-administration-how-to-find-a-peaceful-solution/>.
- EHU crisis affects students*, <https://euroradio.fm/en/ehu-crisis-affects-students>.
- Falk, B. J., *The Dilemmas of Dissidence in East-Central Europe: Citizen Intellectuals and Philosopher Kings*, Budapest-New York 2003.
- Gordeeva, S., *How Lukashenko repressed Belarusian scientists who advocated new elections*, <https://news.house/42353>.
- Hanczarenka, R., *Sviatlana Kul-Silvierstava: „U Bielarusi jak pavietra patrebnyja dobryja administratory”*, <https://mostmedia.io/2022/04/22/belaruskaja-akademija>.
- Here's how many people at BSU were expelled and fired for politics in 2020-2023*, <https://euroradio.fm/en/heres-how-many-people-bsu-were-expelled-and-fired-politics-2020-2023>.
- Karelkina, N. & Sparaha, V., *Nawoszta patrebnyja filosofy? Chto idzie pa niefarmal'nuju adukacyju? I czym bielaruskij astudenty adrozniwajuca ad „zachodnich”?*, <https://34mag.net/post/volga-shparaga>.

- Kunicki-Goldfinger, M., *U źródeł Uniwersytetu Latającego i Towarzystwa Kursów Naukowych*, „Wolność i Solidarność” 2017, nr 10.
- Latuczy uniwersitet*, <https://budzma.org/event/lyatuchy-universitet>.
- Latuczy uniwersytet stwaryu dystancyjny kurs pra rasstralanych paetau*, <https://www.svaboda.org/a/30381608.html>.
- Lyč, L., *Mižvajennaja bielaruszacyja i jaje ūraki*, Minsk 2014.
- Maksimova, T., Bogdanova, E. & Brovka, G., *Issledovaniye izmeneniya roli vedushchikh universitetov v natsional'noy innovatsionnoy ekosisteme pri perekhode k modeli „Universitet 4.0”*, „Nauka i Tekhnika” 2020, nr 19(3).
- Markava, A., *Šliach da savietskaj nacyi. Palityka bielaruszacyi (1924-1929)*, Minsk 2016.
- Ministr adukacyi: historyju Bielarusi treba vykladać na bielaruskaj movie*, <https://bel.sputnik.by/20150317/1014351148.html>.
- Misija i mety. Baczannie buduczyni*, <https://volny-uni.eu/vision-and-mission>.
- „Nacyjanal'ny uniwersitet u XXI stahodz'dzi”: nawukowaja hramadzkaś' abmiarkouwaje stwaren'nie bielarusk, <https://www.svaboda.org/a/albaruthenia/28876415.html>.
- „Pa asabistym ukazanni nie uziali na pracu”. Czym zajmajuca u bielaruskich WNU prarektary pa biaspiecy i pry czym tut KDB, <https://nashaniva.com/334324>.
- Praz miazhu — u BDU*, <https://zviazda.by/be/news/20201016/1602857232-praz-myazhu-u-bdu>.
- Prezentatsiya evropeyskogo kolledzha Liberal Arts 2017-2018 v Belarusi*, <https://makeout.space/2017/08/22/prezentaciya-evropeyskogo-kolledzha-liberal-arts-2017-2018-v-belarusi.htm>.
- Sapieżyński, R., *Szto z adukacyjaj u Bielarusi? Izalacyja, militaryzacyja, idyjalizacyja i „niepazbieznaja sinchronizacyja” z Rasijaj*, <https://budzma.org/news/shto-z-adukatsyyay-u-belarusi.html>.
- Stankievich, S., *Rusifikacyja bielaruskaj movy u BSSR i supraciu rusifikacyjnamu pracesu*, Minsk 1994.
- Statement of the BFUG on Consequences of the Russian Federation Invasion of Ukraine*, <https://eha.info/page-adoption-of-the-statement>.
- Subic, A., *University 4.0, A Vision for the Future of Higher Education*, <https://www.hepi.ac.uk/2025/01/13/university-4-0-a-vision-for-the-future-of-higher-education/>.
- Terlecki, R., *Uniwersytet Latający i Towarzystwo Kursów Naukowych. 1977-1981*, Kraków-Rzeszów 2000.
- Trusau, A., *Nastupny prezident Bielarusi budzie bielaruskamounym, ja u hetym nie sumniawajusia*, <https://budzma.org/news/prezident-belaruskamouny.html>.
- The European Humanities University Responds*, <https://belarusdigest.com/story/the-european-humanities-university-responds/>.

The Nordic Council of Ministers is bringing its support for the European Humanities University in Lithuania to an end, the ministers for Nordic co-operation decided on 10 May 2016, <https://www.norden.org/en/news/support-european-humanities-university-end>.

U Białarusi jurydyčna zarehistravany Nacyjanałny ũniviersitet imia Hilieviča. Videa, <https://euroradio.fm/u-belarusi-yurydychna-zaregistravany-nacyyanalny-universitet-imya-nila-gilevicha>.

UŁ do odwołania zawiesza współpracę z Rosją i Białorusią, <https://www.uni.lodz.pl/aktualnosc/szczegoly/universytet-lodzki-do-odwolania-zawiesza-wspolprace-z-rosja-i-bialorusia>.

University 3.0, <https://bsu.by/en/university-3-0.php>.

Wielka Karta Uniwersytetów Europejskich, [https://puls.edu.pl/sites/default/files/dokumenty/Załącznik nr 5 i 6 do Statutu UPP.pdf](https://puls.edu.pl/sites/default/files/dokumenty/Załącznik_nr_5_i_6_do_Statutu_UPP.pdf).

Pavel Barkouski – dr filozofii, w latach 2007-2020 adiunkt w Katedrze Filozofii Kultury Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego w Mińsku. ORCID: 0000-0002-6300-3431